

ST priekšsēdētāja: Latvijas stiprā puse vienmēr bijusi tās cilvēki un personības

Jaunievlētā Satversmes tiesas (ST) priekšsēdētāja Ineta Ziemeļe uzskata, ka Latvijas stiprā puse vienmēr ir bijusi tās cilvēki un personības, norādot, ka to pašu var teikt arī par pašreizējo ST sastāvu. Tiesnese cer, ka ST ar savu viedokli un analīzi spēš nostāties spēcīgās pozīcijās arī Eiropas līmenī, tādā veidā tikai stiprinot Eiropas diskursu gan ar savu praksi spriedumos, gan ar sava viedokļa paušanu. Tāpat Ziemeļe pauž, ka patlaban demokrātiskie procesi ir zemā punktā, tomēr tādi notikumi kā "Brexit" un prezidenta vēlēšanas ASV atgādina, ka demokrātiskās vērtības nav tik pašsaprotamas, kas savukārt cilvēkus motivē par tām uztraukties un tās stiprināt. Jaunā ST priekšsēdētāja pauž cerību, ka turpmāk arī juridiskās tēmas mediju telpā būs biežāk diskutētas, jo ST tam pavisam noteikti ir atvērta.

Gribētu sākt ar to, ko jūs nesen teicāt kādā intervijā, proti, ka ir nepieciešami uzlabojumi ST pieteikumu iesniegšanas kārtībā iedzīvotājiem. Vai jūs varētu norādīt, kādi tieši uzlabojumi tie būtu un kādas ir problēmas, ko jūs patlaban saskatāt?

Ir divi bloki - viens, par ko ST jau labu laiku esam runājuši, un tā nav bijusi mana ideja, respektīvi, ka būtu Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likumā jāietver arī ST process, jo tiesību aizsardzība ST ir ļoti svarīgs elements pamattiesību aizsardzībā Latvijā kopumā. Varētu teikt, ka tas ir neloģiski, ka apmaksāta juridiskā palīdzība neattiecas uz tiem gadījumiem, kad iedzīvotājiem būtu jāiesniedz pieteikums ST par tiesību normas neatbilstību Satversmei vai citai augstāk stāvošai normai. Tas ir pirmais bloks, un tas ir izpildvaras un likumdevēja jautājums. Savukārt nākamais bloks, kur būtu nepieciešams īstenot tādu sistemātisku pieeju, ir attiecībā uz informāciju, kas ir pieejama no tiesas puses. Jau [līdzšinējā priekšsēdētāja Alda] Laviņa laikā tika realizēta iniciatīva, ka ST mājaslapā izlases veidā tiek publicēti Satversmes tiesas kolēģiju lēmumi par atteikšanos ierosināt lietu, tādējādi sabiedrību informējot, kas ir tie pieteikuma trūkumi, kāpēc tiesa atsaka lietas ierosināšanu. Bet ir vēl virkne pasākumu, ko var veikt, lai informētu un skaidrotu sabiedrībai, kādam jābūt pieteikumam, lai atbilstoši Satversmes tiesas likuma prasībām varētu pieņemt lēmumu par lietas ierosināšanu, un pie tā patlaban esam sākuši strādāt.

Tad attiecīgi jautājums, kas iet kontekstā ar šo - bieži vien tika un arvien tiek pausts, ka pieteikumi nav kvalitatīvi.

Tie bieži nav kvalitatīvi.

Vai tie nav kvalitatīvi tāpēc, ka tos nerasta juristi?

Es domāju, ka jurista klātbūtne varētu ļoti daudz ko uzlabot, bet tad vēl ir otrs aspekts, kāpēc šie pieteikumi nav kvalitatīvi un kāpēc vispār es manu, ka mūsu valsts iedzīvotājiem ir diezgan sarežģīti vērsties tiesās kopumā. Es domāju, ka tā ir problēma, kas mums valda informatīvajā telpā kopumā, kur, piemēram, komunikācija starp juristiem un plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem ir ļoti neliela. Tāpat ietekmi rada tas, ka kopumā sabiedrībā vēl nav izveidojušās stabilas tradīcijas tiesiskas valsts dažādos aspektos, un tas, ka būtībā kopš neatkarības atgūšanas juridiskās tēmas mediju telpā nav bijušas pārāk bieži diskutētas.

Kā tad, jūsuprāt, to var sekmēt? Vai tas ir akmens abos lauciņos?

Jā, tas droši vien ir akmens abos lauciņos. Attiecībā uz sevi gan es akmeni nepieņemšu, jo es vienmēr komunicēju, ja kāds vēlas ar mani runāt un uzdod jautājumus. Bet kopumā, novietojot sevi malīnā, es tiešām teiktu, ka vēsturiski tas ir akmens abos lauciņos. Patlaban tas, ko es redzu, ka komunikācijai ir gatavi vairāki juristu formējumi, ja tā drīkst teikt, tāpat ST vienmēr ir bijusi atvērta šai komunikācijai, bet ne vienmēr ir ar ko komunicēt.

Jūs sagaidāt izglītotākus žurnālistus?

Noteikti informētākus tiesību jautājumos. Tomēr žurnālista misija ir pēc iespējas vairāk uzdot jautājumus un pēc iespējas vairāk uzdot jautājumus visiem, es tā to gribētu teikt, un tas izriet no demokrātiskas valsts plurālisma idejas. Tāpēc es pieņemu, ka mēs ST un arī citas personas sagaidītu vairāk un biežāk šos izzinošos jautājumus tieši no žurnālistu puses.

Ja reiz mēs nedaudz pieskārāties jautājumam par pieteikumu kvalitāti un advokātu klātbūtni. Vispārējās jurisdikcijas tiesās pēdējās laikā ir bijušas daudzas reformas, to realizāciju dzīvē var vērtēt, bet pēdējā laikā arvien tiek runāts par pāreju uz pilnīgu advokātu procesu civillietās. Vai, jūsuprāt, tas būtu lietderīgi?

Attiecībā uz civillietām šī saruna ik pa laikam atkal parādās, un, ja atceraties, pēdējā reizē tomēr izskanēja viedoklis, ka tāds pilnībā nav ieviešams. Es domāju, ka tas ir normāli, ka uz šī jautājuma nepārtraukti "tur roku", sekojot līdzi, kāds ir labklājības līmenis valstī, un šis jautājums nav noņemts no darba kārtības - eventuāli tas tiks atrisināts. Ja mēs raugāties uz citu valstu praksi, tad tur šī sistēma ir sakārtota visās lietās un visās jomās.

Pievērsoties tam, ko jūs vēlaties darīt ST priekšsēdētajas amatā, jūs kā vienu no galvenajiem mērķiem iezīmējāt pastiprināt Eiropas praksi. Kāpēc tas ir vajadzīgs ST un kā tas realizēsies praksē?

ST turpinās būt tas konstitucionālais orgāns, kas gan savā darbībā, gan savā komunikācijā, gan iekšējā organizācijā noteikti būs ļoti eiropisks. ST vēsturiski vienmēr ir bijusi tā, kas bijusi priekšgalā, gan pārņemot Eiropas tiesu darba metodes, gan pārņemot abus Eiropas tiesu [Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas] praksi, un tas ir ļoti labi. Ir izveidota laba bāze, lai uz tās stiprinātu šo Latvijas konstitucionālo orgānu. Es domāju, ka gan ar savu darbu, gan ar savu ideju pozīciju ST būs tas paraugs, kā vajadzētu visiem darboties, un tas ir saistīts gan ar darba efektivitāti, gan ar debatēm, kas pēc tam materializēsies spriedumos. Protams, ir arī jāstrādā pie ST atpazīstamības Eiropas kontekstā - starp Eiropas konstitucionālajām tiesām. Jau patlaban ir ļoti labas iestrādes. Piemēram, esam saņēmuši uzaicinājumu uz Vācijas konstitucionālo tiesu, kas arī meklē sev partnerus, kolēģus, ar kuriem viņi spētu sarunāties tādā pašā līmenī, un es personīgi domāju, ka Latvijas ST ir tāda līmeņa sarunu partneris.

Bet kāpēc tas ir vajadzīgs? Lai apmainītos ar aktuālajām lietām, intelektuālo kapacitāti?

Tas ir jautājums, kā mēs skatāmies uz to, kas ir Eiropa un kāda ir Latvijas loma tajā, un līdz ar to, kāds Latvijai no tā ir labums. Es skatos uz Eiropu kā uz vienotu vērtību telpu - demokrātija, vārda brīvība, plurālisms, neatkarīga tiesu vara -, un ir skaidrs, ka globalizācijas apstākļos un dažādu apdraudējumu rezultātā šīs vērtības nevarēs "iznest" Vācijas un Francijas, kā arī divas Eiropas tiesas - nu nebūs tā, tas ir visu eiropiešu jautājums par solidaritāti un sadarbību. Es vienmēr esmu teikusi, ka tāda lieluma valstij kā Latvija ir gan sava loma, gan savs svars. Mūsu stiprā puse vienmēr ir bijusi spēcīgi cilvēki, spēcīgas personības, to pašu var teikt par pašreizējo ST sastāvu, līdz ar to es domāju, ka mēs varam ar savu viedokli un analīzi nostāties spēcīgās, atpazīstamās pozīcijās arī Eiropas līmenī, tādā veidā stiprinot Eiropas diskursu gan ar savu praksi spriedumos, gan ar sava viedokļa paušanu.

Turpinot šo Eiropas diskursu. Jūs bijāt nesen paudusi līdzīgi, respektīvi, ka Latvijai tagad vairāk nekā jebkad ir nepieciešams iesaistīties starptautisko tiesību normu un mehānismu aizsardzībā. Ko tas nozīmē un kāpēc tieši tagad?

Ja mēs sekojam līdzī starptautiskajām ziņām, ir pilnīgi skaidrs, ka vēl arvien esam tādā situācijā,

kad demokrātiskas valsts idejas ir apdraudētas gan no iekšienes, gan pastāv arī ārēji apdraudējumi. Nešaubīgi, ka labklājība, kas ir sasniegta demokrātiskajās valstīs, un materiālo interešu izvirzīšanās priekšplānā, ir ielikusi mūs pašapmierinātībā, un, iespējams, mēs esam pazaudējuši izpratni, ka mūsu demokrātiskās un tiesiskās valsts vērtības nav tik pašsaprotamas un nav skaidrs, ka tās pašas par sevi pastāvēs, un Latvija, raugoties arī uz vēsturisko pieredzi, ir perfektās pozīcijās, lai to atgādinātu, tostarp arī vecajām demokrātijām. Vēsturiski skatoties, demokrātiskie procesi ir, teiksim, zemā punktā, bet tas pat varētu būt labi tiesiskās demokrātiskās valsts modeļa piekritējiem, jo tas atgādina - tostarp "Brexit" un prezidenta vēlēšanas ASV -, ka šīs vērtības nav pašsaprotamas, tas motivē mūs tās cienīt, par tām uztraukties un strādāt, lai tās stiprinātu. Tieši šajā kontekstā Latvija ir ļoti labā pozīcijā, jo mēs to visu zinām, līdz ar to mums ir reāli daudz ko pateikt Eiropas līmenī, un katrai balsij ir savs svars, jo sevišķi tāpēc, ka pasaules mērogā nav demokrātisku valstu vairākuma.

No pieteikumiem ST šogad ir redzams, ka tiek apstrīdēti atalgojuma jautājumi - mums ir pedagogu, mediķu, arī prokuroru pieteikumi -, tad bija pieteikumi par solidaritātes nodokli. Vai, raugoties uz pašreizējiem procesiem likumdevēja darbībā, ST jau ir iezīmējusi kādus iespējamus pieteikumus vai to vilni tiesā?

Es domāju, ka mēs visi kā pilsoniski atbildīgi darbinieki un tiesneši ST sekojam līdzi ziņām un procesiem valstī. Mums tīri subjektīvi kā profesionāliem juristiem ir viedokļi, kur varētu būt problēmas. Ja es būtu eksperta statusā, es jums to varētu pateikt, bet es savu viedokli šeit nepaudīšu. Bet stāsts ir par ko citu - ne jau viss nonāk līdz ST. Mēs jau esam ilgstoši runājuši par to, ka likumdošanas procesā kā tādā ir problēmas, un es kā profesore Ziemeļe tam piekrišu. Manuprāt, viens no risinājumiem, kā to robu var labot, būtu izveidot vēl vienu neatkarīgu, konstitucionālu orgānu, ko Francijas sistēmā sauc par Valsts padomi, kas pētniecības rezultātā sniedz savu vērtējumu tam, cik kvalitatīvs un konstitūcijas atbilstošs ir konkrēts likumprojekts. Tas, manuprāt, paceltu Latvijas likumdošanas kvalitāti citā līmenī, un, lai arī tāds viedoklis nebūtu juridiski saistošs, pārējiem iesaistītajiem orgāniem jau būtu jāatspēko šāds iesaistīto autoritatīvs viedoklis. Protams, nekad nav iespējams atrisināt visas problēmas, mēs esam tikai cilvēki, bet tas paceltu likumdošanas procesu jaunā un kvalitatīvā līmenī - es domāju, ka jebkurš loģiski domājošs cilvēks to redz. Līdz ar varam teikt, ka tajā brīdī, kad pieteikums nonāktu ST un tiktu ierosināta lieta, tai būtu pilnīgi cita kvalitāte.

Tad šis orgāns pievērstu uzmanību likumprojektam jau tā sagatavošanas gaitā?

Jā, tieši tā.

Arī Valsts prezidents Raimonds Vējonis norādīja, ka tieši ST, vērtējot lietas, būtu jāpievērš uzmanība likumu sagatavošanai Saeimā. Vai tiešām ST savā kapacitātē to jebkad spētu izdarīt? Neliemas, ka tam ir vajadzīgie resursi, ja šādu ideju realizētu dzīvē.

Viena lieta ir novērst problēmu tās sākuma stadijā, bet otra lieta ir skatīties, kas tad īsti ir noticis, kad likumprojekts jau ir pieņemts un resursi jau ir iztērēti. Bet pilnīgi noteikti arī ST lietas iztiesāšanas stadijā ir iespējams pamatīgāk izvērtēt šo likumības kritēriju.

Runājot par ST kapacitāti, jums jau kādu ilgāku laiku darbojas Juridiskais departaments. Kāds no tā ir ieguvums tiesnešiem un tiesas darbā?

Tas tika izveidots priekšsēdētāja Gunāra Kūtra pēdējos darba mēnešos, un patlaban zināmas iestrādes ir parādījušās, lai varētu izmantot tā kapacitāti. Ņemot vērā to, kā funkcionē ST, departamenta primārā loma ir institucionālā atmiņa, jo ik pa desmit gadiem mainās gan tiesneši, gan tiesnešu palīgi. Tā kā esmu strādājusi Eiropas Cilvēktiesību tiesā (ECT), ir vairākas metodes, ko es vēlētos un varētu pārmantot šeit, kur tieši Juridiskā departamenta kapacitāte pilnīgi noteikti ir jāliek lietā.

Atsaucoties uz minēto pilsonisko atbildību, kā jums liekas, vai cilvēki Latvijā labi saprot ST darbu?

Es domāju, ka pārāk labi nē. Bet mēs atgriežamies pie tā, ar ko mēs sākam - tas ir komunikācijas jautājums. Iespējams, plašsaziņas līdzekļu pārstāvji, tostarp sabiedriskais medijs nepilda to informatora lomu, skaidrojot, piemēram, kādi ir tiesību aizsardzības līdzekļi valstī. Ja skatās uz pašu ST, tad tā ir jauna tradīcija Latvijas konstitucionālajā sistēmā, līdz ar to ir pilnīgi normāli, ka tiesas pirmajiem sastāviem vajadzēja koncentrēties pie savu darba metožu atrašanas, definēšanas un nostiprināšanas. Es ļoti novērtēju to, ka ST ir pārņēmusi ECT metodoloģiju - ST spriedumi pēc struktūras ir ļoti saprotami, ļoti skaidri, un tas ir liels nopelns pirmajiem ST tiesnešu sastāviem.

Nedaudz paturpinot šo pašu tematu, gribas teikt, ka dažkārt ST un arī ECT no daudziem cilvēkiem, arī politiķiem un amatpersonām tiek piesauktas kā tāds instruments, lai kaut kādā veidā veiktu skaļus paziņojumus, kas ne vienmēr tiek izpildīti.

Tas jau ir ļoti labi mums! Es pieņemu, ka politikā tā dara.

Bet tas nenotrudina mūsu uztveri par ST - ka, redz, var iet un par visu sūdzēties?

Es domāju, ka nē. Redziet, tur ir virkne faktoru, kas savijas kopā, jo sevišķi attiecībā uz ECT. Bet tas, ka tiek piesaukta ST un jau labu laiku, ir ārkārtīgi pozitīvi, jo tas norāda uz to, ka Latvijā ir viens konstitucionālais orgāns, kam uzticas, un es to uztveru kā komplimentu. Tas varētu nozīmēt, ka ST līdz šim ir bijusi uz pareizā ceļa, tai ir redzams piensesums attiecībā uz vienu vai otru valsts funkciju izpildīšanu. Iespējams, tiesa dažkārt ir arī tāds politisko cīņu instruments retorikā, bet tas viss pieder pie lietas - svarīgākais ir tas, ka mūs tas nedz traucē, nedz mūs tas ietekmē.

Kā jūs raugāties uz pašreizējo ST sastāvu?

Kā jau teicu, sastāvs ir spēcīgs. ST ir pārstāvētas dažādas tiesību nozares un apakšnozares. Ja skatās no specializēšanās viedokļiem, iespējams, mums būtu gribējies kādu, kurš nāk no krimināltiesību lauciņa, jo pēc kolēģa Ulda Kiņa ST tiesneša pilnvaru izbeigšanās eksperta krimināltiesībās mums nav. Bet būs ļoti labi!

Pēdējā laikā ir dzirdēti izteikumi no atsevišķu amatpersonu puses par tiesu neprofesionalitāti saistībā ar pieņemtajiem nolēmumiem. Mums, protams, ir demokrātija valstī, bet vai ir pieņemami tā izteikties par tiesu darbu, piemēram, arī bez argumentācijas? Vai tas grauj kādā veidā varu dalījumu?

Ja amatpersonas sāk kritizēt tiesu darbu, tad tas ir bīstami, tas nebūtu pieņemams, un pirmais jautājums, ko es uzdotu - kas ir darīts, lai stiprinātu tiesu varu? Dažāda statistika, ko es varētu minēt par citām Eiropas valstīm attiecībā uz tiesnešu garantijām tur un šeit - es domāju, ka tās salīdzinājums ar situāciju pie mums varētu būt ļoti bēdīgs.